

31. évf. 11. sz. 1984. november

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS HARMINC ÉVE (1. RÉSZ) Kilenc évfolyam a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója címen

Futala Tibor

Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár

Noha a TMT elsősorban a jövő, a „szép informatikai jövő” szolgálatában áll, „üzenetközvetítéseivel” annak beköszöntét próbálja szocialista gazdaságunk javára siettetni, ezúttal – 30. évfolyamának tavalyi befejezésére gondolva – kivételesen megengedi magának, hogy saját múltján tekintszen végig, mint ahogyan néhányszor korábban is vállalkozott erre [1].

Ezek a visszatekintések korábban sem az ön-ünneplés alkalmi voltak, és ez a „majdnem krisztusi kor” elérésével kapcsolatos sem az. Akkor hát mi a céljuk értelmük?

Válaszunk a következő: a lap olvasóinak, szerzőinek (=szakmánk elméleti és gyakorlati fejlesztőinek, politikusainak) és szerkesztőinek egyaránt hasznára lehet, ha időnként feltárul a múlt, megméretik a megtett út hossza, iránya és minősége. Az út előrevívőnek bizonyult szakaszai és időtálló létesítményei a „jó mulatság, férfimunka volt” örömet és megelégedettségét, valamint a „mindig tovább” elszántságát kelthetik bennük. Vargabetűi és zsákutcái viszont óvatosságra és körültekintésre intenek: a naivitás, a rossz helyzetértékelés és az akarokság hibáiba egymás után akár többször is bele lehet lépni, nem mint ama „filozófiai folyóba”. Aztán, ha netalántán (bizonyosan) torzókkal is találkozunk e múltbeli útfélen, feltehetni a kérdést: valóban végleges torzóságra érdemesek-e azok a dolgok, vagy csak a körülmények kedvezőtlenége és az eszközök elégtelensége folytán maradtak annak idején feliben-harmadában?

Szakmánk jelenlegi helyzetében, amikor a számítástechnika és a távközlés gyors fejlődésére számítva „mindenki új utakra indul”, különös jelentősége van a

tanulságok levonásának, némely korábbi elgondolás terv felelevenítésének és annak is, hogy elkerüljük a „spanyolviasz” lépten-nyomon újra-feltalálását. A TMT és elődje, a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója (MKT) megsárgult évfolyamainak lapjairól, úgy hisszük, gazdag anyag kerül elő az engelsi fejlődési spirál értelmében megteendő újabb útszakaszunk optimalizálásához. Legáltalábbis a törekvéseinkben.

Köztörténeti körülmények, amelyekbe az MKT beleszületett

A magyar köztörténetben 1954 késő őszen, amikor megjelent az MKT első száma, súlyos ellentmondások és feszültségek lappangtak. Mindenki tudta vagy sejtette, hogy hatalmi iszapbirkózás folyik, ám ennek végkifejletéről aligha lehettek bárkinek bizonyosságai. Annál is kevésbé, mert a személyi kultusz időszakának hirtelen felburjánzott kóvedjei, szertartásai és viselkedési-magatartási normatívái nagyrészt érintetlenül maradtak: a bennük végbement kis eltéréseket, egy kettős személyi kultusz csiráit, a legtöbben csak utólag, 1956 nagy katalizmáját követően érzékelték.

Meglehet, hogy egy induló szaklapnak és a köztörténetnek szoros összefüggésbe hozása a fiatalabbak számára ma már mesterkéltnek tűnik. Pedig korántsem az, mivel akkoriban a szóban forgó rituálé és vele együtt a legkülönfélébb, akár a legelvontabb jelenségek és folyamatok „megideologizálásának” kényszere legalább annyira agresszív volt, mint *Alfred Hitchcock* filmjében a madarak. Kitérni előle vagy csak kordában tartani

eluralkodását, bizony, nem mindenkinek, főként nem minden sajtóterméknek sikerült.

Az MKT évfolyamait forgatva, magam is meglepődtem azon, hogy a lap e tekintetben mennyire szakszerűnek tudott megszületni, illetve mindvégig ilyennek megmaradni a társadalom, a népgazdaság, az ipar szocialista fejlődése szempontjából kétségtelenül fontos tárgya iránt. Létezésének első éveiben közkeletű „harcos”, de tartalmatlan verbalizmus buborékai igazán csak nagyritkán ugranak elő a sorokból. Az ilyenek: „... az OMK szakkönyvtárosi tanfolyamán nem gépiesen cselekvő, gondolkodás nélküli, hanem építő kritikát gyakorló, önálló műszaki könyvtárosokat nevelnek”, amely konklúzió a címleírás oktatásáról szólva, eléggé bizarr [2]. Az ötvenhatos ellen-szlangnek nyoma sincs a lapban.

A (tényleges vagy kényszerű) szakmai naivitások, a politikai elvárások és a szakmapolitikai kívánalmak meghatározta erőterben már többször estek csapdába a szerzők és levelezők. Ilyeneket olvashatni „in hoc signo”: a munkaverseny egyik eredménye, hogy „a szakirodalom alapján elkészült újítások ... évi 30 millió forint megtakarítást jelentettek a népgazdaságnak” [3], „... a Mélyépítési Tervező Intézet dolgozói 1953-ban 12 819 000 Ft évi megtakarítást jelentő újítást nyújtottak be a szovjet műszaki irodalom alapján; egyéb irodalomból merített évi újításaik értéke 5 803 000 Ft” [4], „az üzemi bizottság vállalja, hogy a műszaki könyvtár olvasóinak táborát olyan mértékben fogja növelni, hogy az év végéig fokozatosan bevonja a vállalat műszaki dolgozóinak 80 százalékát” [5], és „a legközelebbi állomás pedig az [ti. az irodalom alapján kidolgozott újítások felderítéséért folyó „harcban”], hogy az irodalomból újítókat – szavunkat beváltva – megjutalmazásra felterjesztjük” [6]. A lap némely híradása már-már a csoda határát súrolja, mint például: „Az ankét eredményeképpen megnövekedett az érdeklődés nemcsak a lefordított, hanem az eredeti szovjet műszaki könyvek iránt is” [7]. Ó, ha mindez ily egyszerű volna, legyen szó akár a múlttól, akár a jelenről, akár a jövőről is.

Ezzel egyidejűleg azonban hangsúlyoznom kell: a lap az efféle „hurráoptimista” közlemények ellensúlyozására, minél előbbi kiszorítására a kezdetektől fogva törekedett. Így – többek között – azonnal felhívta a figyelmet arra is, hogy „az irodalomban lefektetett tapasztalatok hasznosítása a legtöbb esetben nem jár közvetlen forintösszeg megtakarítással”, ám ettől sem a dokumentációs, sem a szakkönyvtári tevékenység nem vesz a fontosságából [8].

A továbbiakban az MKT-nak ez a józanító „felelgetősi” egyik meghatározó jellemvonásává válik. Hatékony eszközként él vele a hozzá igen ragaszkodó olvasóink-levelezőink, a többségükben újsütetű, gyakran botcsinálta műszaki könyvtárosoknak és tájékoztatóknak

szakmai növekedését előmozdítandó. De erről majd később, a lap tematikájának alakulását szemügyre véve.

A szakmatörténeti háttér

Térjünk át a szakmatörténetre, azaz azoknak a szakmai körülményeknek az ismertetésére, amelyek közepette lapunk megszületett. Itt két dologra hívom fel a figyelmet.

Az egyik az, hogy az MKT első számának megjelenése előtt éppen két éve fejeződött be az a folyamat, amelyet *Benedek Jenő* két szervezeti egység, nevezetesen a *Műszaki Dokumentációs Központ* és a *Technológiai Könyvtár*, tágabb értelemben a tájékoztatásügy (dokumentáció) és a könyvtárügy hegemoniáért vívott harcaként ír le [9]. Akkor a kerekén tíz esztendőre érvényes „paktum” az lett, hogy 1952. július 1-én a két intézmény a *Népművelési Minisztérium* hatáskörébe került, majd egyesítetett, és 1952. október 1-től kezdve – nomen est omen – *Országos Műszaki Könyvtárként* kezdett el működni.

Amit e korszak eddigi feldolgozásaihoz képest újdonságként kell megjegyeznem: a szerencsétlen háborúság, amelyre a másik fél szempontjainak és érveinek merev elutasítása volt jellemző, csak látszólag robbant ki, és vitt el az ismeretes verdiktig személyi és jogi személyi (főhatósági) presztizs-védés vagy -növelés miatt. Igazi oka a dokumentációs és információs tevékenység iránti kimondott-kimondatlan bizalmatlanság volt. A korabeli, egyszerre aufklérista és voluntarista művelődéspolitikára számára az ismeretek terjesztésének tömegessé tétele és (gyakorta sematizált) ideológiai tartalmakkal való átítása szempontjából a könyvtár valahogy alkalmasabbnak tűnt, mint az „isten tudja”, milyen apokrif forrásokból táplálkozó „öcs”. Szóval: a két egymást feltételező, egymásra utalt tevékenységnek ez a kezdeti, sok károsdással járt összeveszése inkább összevesztés volt, még ha (ahogy ez lenni szokott) az ellenlábások nem is voltak vele tisztában.

Arról – persze – szó sem esett, hogy a dokumentációs és információs tevékenységet meg kell szüntetni, de az 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendeletnek mint a könyvtárügyi törekvések csúcsteljesítményének az a passzusa, hogy „a dokumentációs tevékenységet a könyvtári hálózatok erre legalkalmasabb könyvtárai mellett kell megszervezni, és a dokumentációval jelenleg is foglalkozó intézményeket a szakmailag legmegfelelőbb könyvtárakhoz kell csatolni” (10. § /1/ pont), máshogy nem értelmezhető, mint gyámság alá helyezésnek.

A második dolog, amit a szakmatörténeti háttérről szólva fel kell említeni: a 2042/13/1952. sz. minisztertanácsi határozat megjelenését és az 1952 végén összeült *I. országos könyvtáros konferenciát* követően valóban gyors fejlődésnek indult hazánkban a könyvtárügy, ezen

belül – a kisebb-nagyobb időbeli elcsúszásoktól eltekintve – valamennyi könyvtártípus. Ma már ugyan ismerjük e sematizált egységesség jegyében megindított fejlesztés árnyoldalait, a formálisan, tehát a működési feltételek minimuma nélkül létrehozott és semmiféle társadalmi szükséglet által nem kívánt „könyvtárak” – igen – ezreinek demoralizáló hatását, a minőség felhígulásának diszkreditáló voltát és az egyes területek korábbi, egymástól eltérő szervezési gyakorlatainak ignorálásából eredő bajokat (ezáltal egyébként nemcsak a műszaki könyvtárak váltak sok helyütt „talajtalaná”, hanem az új közművelődési könyvtárak is elvesztették társadalmi „gyökereiket”), azokban az években ez a látványosan meghirdetett start mégis lelkesítőleg hatott, koncentrált és cselekvésre szervezte az alkotó energiákat, aminek köszönhetően sok tényleges és időtálló eredményt is sikerült elérni.

Az MKT – beköszöntőjének tanúsága szerint [10] – e könyvtárügyi pezsgésnek köszönheti a létét. A kérdés most már csak az, hogy ebben az „onnan nézvést Prokrusztesz-ágy, innen nézvést látszólag virány”-helyzetben tudott-e a lap „józan paraszti ésszel”, az ügy tényleges szükségleteit látva tevékenykedni. Ezt döntsék el e visszapillantás olvasói.

Az imént tárgyalt, korántsem békés szakmapolitikai eseményekből kevés szüremlett át a lapba. Tulajdonképpen csak a tíz esztendeig tartó „puktum”, a népművelési-művelődésügyi minisztériumi korszak elejéről és végéről történik említés. A korszak elejéről *Szekeress Pál*, akkor a *Művelődésügyi Minisztérium* könyvtárügyi osztályának vezetője, korábban a „könyvtárügy kontra dokumentáció” villongások cselekvő részese emlékezik meg. A következőképpen és kétséget nem hagyva saját kombattáns jelleméről, illetve a könyvtárügyi látásmódról: „Sajnos azonban a kezdeti elvi tisztázatlanságok nem teszik lehetővé, hogy az egyesülés harc és az ügy károsodása nélkül jöjjön létre. A dokumentáció a könyvtárat csak a maga kiszolgálójának tekintette, megfedkezve arról, hogy a könyvtár az alap, amelynek egyik, bár legfejlettebb formája a dokumentáció.” [11]

A korszak végét *Dűzs János* cikke „jövendőli meg” dialektikus érveléssel: „Az Országos Műszaki Könyvtár – amely a valóságban műszaki dokumentációs központ is – a Művelődésügyi Minisztérium alá tartozik. Ez teljesen rendben is van módszertani szempontból, hiszen e tekintetben egységes irányítás kell az ország valamennyi könyvtára számára. A vele szemben támasztott igények műszaki tartalmában és szervezeti hovatartozásában rejlő ellentmondás következménye az, hogy az Országos Műszaki Könyvtár annak ellenére, hogy nagy erőfeszítéseket tesz az iparral megfelelő kölcsönös kapcsolat kialakítására, mégsem tudja az igényeket kielégíteni, nem tud elég hatékonyan dolgozni, mert szervezetileg el van szakítva az ipartól. Az Országos Műszaki Könyvtár ezért – módszertani felügyeleti szervként meghagyva

a Művelődésügyi Minisztériumot – a saját műszaki talá-
ba kell ágyazni, és a műszaki fejlesztést országosan irányító szerv – a már több oldalról javasolt *Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság* – közvetlen irányítása alá kell helyezni.” [12] Két év múlva, 1963-ban, az időközben bekövetkezett „impériumváltásról” és egy tágasabb, az iparnak jobban megfelelő szemlélet hivatalossá válásáról egyként tanúskodva, az MKT megváltoztatta a címét, s azóta mint TMT jelenik meg.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a lap MKT-s éveiben szűklátókörűen könyvtárosi orgánium lett volna. Ellenkezőleg. Nagyon is ébren tartotta a korábbi történeti fejlődésnek azt az eredményét, hogy a műszaki életben, a K+F-ben és az iparban egy magasabb rendű, a hagyományos könyvtárat is integráló, ezzel együtt megújító információszolgáltató alakzat jött létre, amelynek megjelenési formái, működési elvei, belső és külső munkamegosztásai igen változatosak, a szükségletekhez rugalmasan igazodók. Néhány példa, amely elvi alapozású: „A könyvtárak – a tudományos irattárakhoz és múzeumokhoz hasonlóan – a dokumentációs szervek támaszpontjai. A tulajdonképpeni dokumentációs munkát a gyakorlati élet minden területén csak a szakintézmények, úm. a szakkönyvtárak, szaklevéltárak, szakfolyóirat-szerkesztőségek, szakmai irodalmi nyilvántartó és tájékoztató szervek végezhetik” [13]; egy másik cikk arról értekezik, hogy a dokumentációs munka révén a hagyományos könyvtári tevékenységben fokozati különbség jött létre [14]; több közlemény a FID-ben történeteket előadva-ismertetve hordozza ezeket a tartalmakat [15]:

A dokumentációs-információs tevékenység gyakorlati fejlesztéséről az MKT folyamatosan és „sokszólamúan” informál:

- Időről-időre beszámol az OMK információs szolgáltatásainak helyzetéről, bővüléséről-korszerűsödéséről, később más intézmények teljesítményeiről is. Ilyenkor – a rend kedvéért – mindig utalás történik arra, hogy mindez szerves továbbfolytatása a Műszaki Dokumentációs Központ kezdeményeinek [16].
- Jelzi, ha a dokumentációs-információs tevékenységet valamilyen injuria éri, ha erőforrásai megfogyatkoznak (akkoriban még nem nagyon hirdettük: az információ = áru). Két ilyen jellegű passzus: „Határozottan kifogásolta a Tanács [ti. a Műszaki Könyvtárügyi Tanács, amely a népművelési, majd művelődésügyi miniszter tanácsadó szerve volt az ipar oldaláról] 1955. áprilisi ülésén a dokumentációs feladatok visszafejlődését, ami az e célra fordítható költségvetési keret csökkenése miatt fordult elő” [17]; a műszaki termelési könyvtárhálózat fejlődéséhez képest „nem mondhatjuk . . . ugyanezt . . . a szakirodalmi tájékoztató munkáról, a dokumentációról” [18].
- Teret ad azoknak a dolgozatoknak, amelyek, „könyvtárcentrikus” trend, majd jogszabály oda vagy ide,

másféle, az ipar informálódási szokásainak jobban megfelelő szervezeti megoldásokról vagy legalábbis szándékokról számolnak be. „Sok vita folyik arról, helyes-e, ha egy-egy iparágon belül egy vezető vállalatnál műszaki tájékoztató központot alakítunk ki” – mondja közülük az egyik [19]. A másik azt teszi közhírré, hogy a Mélyéptervben műszaki dokumentációs osztály létesült [20]. A sort hosszan lehetne folytatni. Érdekes módja, az 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendelet megjelenése után különösen felélenkül ez a vonal, nem utolsósorban az OMK azon törekvéseinek köszönhetően, hogy a jogszabályra hivatkozva intenzíven szorgalmazta a tárcáknál a műszaki termelési könyvtárhálózat alközpontjainak létrehozását. Ezekből az alközpontokból nőttek ki azután – meg lehetőségek gyors ütemben – az ágazati információs központok [21]. A korszerű tájékoztatás megszervezése iránti követelmény a műszaki felsőoktatást illetően is megfogalmazódik [22].

Míg az MKT dokumentáció-információ „párti” publikációs gyakorlatának ismertetését azzal vezetem be, hogy a lap korántsem volt szüklátóköri könyvtárosi orgánus, most azt is le kell írnom: olyan orgánus sem, amely a szakkönyvtári problematikát „fügefalevélként” és nem teljes meggyőződéssel vitte-menedzselte volna. Úgy kezelte az információügyet, hogy benne a műszaki könyvtáraknak is szerves hely és funkció jutott. Szóval: ahogy a „józan paraszti ész” megkívánta, a „hic et nunc”-ot és a haladottabb megoldásokat egyként számításba véve.

Az MKT nacionáléja

A lap mindazon külső jegyei, amelyeknek felsorolása az alábbiakban következik, egyáltalán nem annyira külsőlegesek, mint amilyenek az első pillanatra látszanak. Egyrészt a lap igazi folyóirattá válásának tanújelei (a periodicitás megállapodása, a rovatcímek bővülése, a népszerűség növekedése a példányszám-növekedésben tükröződően stb.), másrészt a közreadó intézmény helyzetét – állandóságait és változásait – tükrözik. Érdemes és érdekes rajtuk végigfutni.

Az MKT alcíme – Az OMK módszertani kiadványosorozata – és szerkesztő-gondozó „hivatala” – az OMK módszertani csoportja – mind a kilenc évfolyamon keresztül fennmarad, illetve 1959-től kezdve egy epitetonnal („A Munka Vörös Zászló érdemrendjével kitüntetett...”), majd 1961-től kezdve egy „DK”-val (OMKDK) bővül, egyfelől anyaintézményének 75. évfordulójára juttatott magas kitüntetésre, másfelől a dokumentációs tevékenység előretörésére emlékeztetve. (A szerkesztőség 1957 óta működik a mai székházban, ami az újonnan adaptált „otthon” fokozatos birtokba vételére utal.)

Az MKT élén – előbb felelős szerkesztőként, 1961-től kezdődően főszerkesztőként – mindvégig János Lajos állt. 1955 óta volt szerkesztő bizottsága a lapnak, ám csak 1961-ben tünteti fel személyi összetételét. Nevezetesen: dr. Darabos Pálné (a szerkesztő bizottság vezetője), dr. Faragó Lászlóné, dr. Györe Pál, Kondor Istvánné, Ladányi Antal, dr. Lázár Péter, dr. Polzovics Iván, Szabolcska Ferenc, – akkor mindannyian a könyvtár- és tájékoztatásügy pozicionált-érdemes munkatársai. Közülük időközben Ladányi Antal és dr. Polzovics Iván távozott el az élők sorából. Lám: a „non omnis moriar”-nak ilyen szerény formái is lehetnek.

Induláskor a periodicitási szándék a havi megjelenés volt. 1955-ben az „évente ötször”, 1956-ban az „évente hatszor”, 1957-tel kezdődően az „évente négyszer”, 1960-tól kezdve pedig ismét az „évente hatszor” szerepel megjelenési sűrűségként.

A valóságban a megjelenési szándék és a tényleges megjelenés nem mindig esett egybe: eltekintve az első év két számától, 1956-ban és 1957-ben a megígért számok számát csak egy-egy kettős szám révén sikerült realizálni. (Figyelemre méltó, hogy a lap az 1956-os évfolyamot nem hagyta csonkán.) 1959 márciusában tanácsköztársasági különszám jelent meg, amely a szocialista könyvtár- és tájékoztatásügy hazai előtörténetének állított emléket [23]. 1960-tól – tanújelekként a megszilárdulásnak – az MKT periodicitása már szabályos.

Évfolyamot először – mindjárt a hatodikat – 1959-ben tüntet fel a lap. 1954-ben és 1955-ben, tehát a jelöletlen első két évfolyamban folyamatos a füzetszámmozgás is (1–7. füzet).

1954-ben az első két füzetet a Tervgazdasági Könyvkiadó adja ki, a Terv nyomda nyomja A/5-ös (az MKT valamennyi évfolyamában fennmaradó) formában, számonként 500–500 példányban. 1955 elejével a lap házi sokszorosításba megy át, s a kor reprográfiai technikájának és silány papírellátásának megfelelően, meglehetősen szürke, magát olvasásra egyáltalán nem kellett küllemre kényszerül. (A kék-fehér borítót továbbra is a Terv nyomda készíti, az egész MKT-élettartam alatt lényegében változatlanul.) Időközben a példányszám megkétszereződik: 1960. évi 6. számától kezdve 1000–1000 példány szerepel a kolofonban. Ugyancsak ekkoriban kezd a papírja is kifihéredni, s a technikai tökéletesedés folyamányaként igazi folyóiratra hasonlító szedéstükörrel kerül olvasói elé. 1961-ben kék nyomású rovatcímek jelennek meg benne, s egyes fontosabb részeire, táblázataira, ábráira színes alányomás hívja fel a figyelmet.

Nem érdektelen a rovatok kialakulása sem. A cikketanulmányok az MKT kilenc éve alatt nem rendeződnek rovatok szerint. Az 1960. évfolyam 6. számában – a vezető cikk szerepében – azonban megjelenik a szerkesztőségi cikk, ami a szerkesztőség politikáló hajlamának erősödésére utal.

A kezdőszámnak két rovata volt: a „Hírek-közlemények” tartósnak bizonyul, s bizonyos, 1958-tól kezdődő belső tagolózással (A FID hírei; Az OMK hírei; A hálózat hírei) az MKT egész életében kitart. „Az OMK legújabb külföldi könyvbeszerzésének válogatott jegyzéke” viszont csak két alkalommal jelenik meg, mivel a beszerzésekről szóló információk szétsugárzására csakhamar gyarapodási jegyzék indul. (A két itt publikált jegyzékben összesen 128 szovjet, 121 népi demokratikus és 114 nyugati könyvcím szerepel, s mint ilyen hű képet ad az akkori beszerzési trendekről, illetve lehetőségekről. A folyóiratbeszerzés is lényegesen alacsonyabb szinten mozgott: 1955-ben 1870, 1956-ban 2162 folyóirat járt a könyvtárba.)

Az 1954. évi 2. számban gyarapodott a rovatok száma. A „Műszaki könyvtárosok írják” (néha „Könyvtárosaink írják” volt a címe) a TMT mai „Alterapars”-ának felel meg, csak sokkal gyakrabban ragadtatták még magukat reflexióra a lap olvasói, bizonyára a szerkesztőség intenzívebb problémafelvetései és folyamatosabb szervező munkája következtében is. És persze, és (talán) főként: a másfajta kor miatt.

A másik ekkor indult rovat a „Figyelőszolgálat” címet viselte, s szorgalmasan referált a világ könyvtári-informatikai szakirodalmából. Ezek a referátumok kezdetben pár sorosak voltak, sőt olykor a szignalizáción is alig mentek túl, később viszont mindinkább az „eredeti cikk elolvasását helyettesítőkké” váltak.

Az imént említett két rovat mindvégig kitartó törzsvonat lett. Az ezt követően megindult rovatok részint kérész életűek (1955. 3. számtól: Könyvtárközi csere, amely még további két alkalommal szerepel; 1956. 2. szám: Az OMK belső problémái, amelyből, minthogy legtöbbször nem is szerepelt, nem lett rovat), részint a lap kritikai tevékenységének kialakulását jelzik (1956. 1. számtól: Szakkönyvtárak kiadványai vagy Új szakmai kiadványok; 1956. 3. számtól: Szakbibliográfiák; 1961. 1. számtól: Új műszaki folyóiratok).

Az „Eseménynaptár” („Műszaki eseménynaptár”) rovatként való megjelenése (1956. 2. sz.) propaganda-segédlet. 1961-ben – „Szakozási kérdések” és „MŰEK [Műegyetemi Könyvtári] Közlemények” címen (2. sz.) – indul az MKT két utolsó új, egyébként igen hasznos rovata.

Nem rovat ugyan, de rendszeressége révén mindenképpen az igazi folyóirattá váló fokozatos felnövést jellemző szokás az egyes számok munkatársai nevének és munkahelyének feltüntetése (1955. 6. számtól), a német nyelvű tartalommutató közlése (1959. 1. számtól) és – vagylagosan – az angol, német, orosz nyelvű rezümék csatolása a cikkekhez (1960. 1. számtól).

Témák az MKT-ban

Annak ellenére, hogy az MKT pályafutása köz- és szakmatörténeti háttérének bemutatása során már sokmindennel megismerkedhettünk az általa közzétett cikkek-hírek tömkelegéből, illetve a lap általuk realizált magatartásból-viselkedéséből, talán nem lesz érdektelen, ha most módszeresen vesszük szemügyre gondozásra felvállalt szakmai tematikáját, s azt is, hogy az időben miként alakult – jelent meg, veszett ki – e tematika egyik-másik összetevője. S bizonyára itt-ott e tematika „megjelenési magassága” sem marad ki a vizsgálódásokból.

E szemle elvégzéséhez a lap 1954 és 1973 közötti évfolyamainak mutatóját, illetve annak tárgyszavak szerinti részét hívtam segítségül, de formális, „cím után menő” beosztásait – elég sok volt belőlük – korrigáltam [24]. Az egy-egy tárgykörben megjelent tanulmányok-cikkek számát három megjelenési évkörbe – 1954–1956, 1957–1959, 1960–1962 – osztottam szét, hogy ezzel is érzékeltessem a lap tematikai „szólalmának” időbeli intenzitását. (Majd meglátjuk, a lap életének ezek a harmadai meglehetősen biztonsággal fejezik ki az orientációs fordulatokat is.)

A könyvtári-könyvtárügyi cikkek-tanulmányok tömbje

Az 1. táblázat a szorosan vett könyvtári-könyvtárügyi tematika szereplését mutatja be az MKT-ban, mégpedig meglehetősen mély tagolózásban.

Az MKT e számszerűleg kétségtelenül legerősebb tömbjéből a következőkre érdemes felfigyelnünk:

- A könyvtárközi együttműködési és könyvtárügyi írássok két témakörbe koncentrálnak túlnyomórészt. Az egyik a műszaki és a szakszervezeti könyvtárak sok helyütt indokolt, de általában kicsit sematizáltan-erőszakosan felvetett együttműködésének a kérdése (a 24-ből 7 ilyen akad), a másik pedig az „ünnepi” (évfordulós, jogszabályt üdvözlő, öt éves terveciklusokra vonatkozó) cikkek csoportja (ide 8 cikk tartozik a fenti mennyiségből). Jogszabályoktól független elméleti munka alig akad.
- A tájékoztató munka tágulására vall az egyetemi könyvtárak iránt 1960–1962 között felébredt érdeklődés.
- A műszaki termelési könyvtárakra vonatkozó cikkcsoportban (összesen 78 cikk) tekintélyes helyet foglalnak el a munkaversenyek (9 cikk; e formáról meg kell jegyeznünk: az OMK mindig körültekintően, hasonló feltételű könyvtárakat egy-egy csoportba fogva igyekezett eleget tenni a kordivatnak, s e versenyek kétségtelenül hozzájárultak a műszaki könyvtárügy fejlődéséhez, persze: leszámítva a leszámítandókat), a hálózat egészéről, egyes részéről, némely intézményéről szóló helyzetjelentések, olykor

1. táblázat

A könyvtári-könyvtárügyi tematika alakulása

Témakör	A megjelent cikkek száma			
	1954–1956	1957–1959	1960–1962	Összesen
			között	
1. Könyvtárügy és könyvtárak				
• könyvtárügy, könyvtárközi együttműködés	6	10	8	24
• műszaki könyvtárak				
– felsőoktatásiak	–	–	16	16
– termelésiek	33	18	27	78
1. Összesen	39	28	51	118
2. Könyvtári munkaformák				
• állománygyarapítás, csere, csökkentés, védelem	19	6	32	57
• katalógizálás, katalógusok, központi katalógusok	3	5	3	11
• olvasószolgálat, kölcsönzés, körözés	13	5	3	21
2. Összesen	35	16	38	89
3. Könyvtártörténet	–	2	–	2
1+2+3. Összesen	74	46	89	209

felülvizsgálatokkal, olykor statisztikai adatokkal, olykor pedig tervelőkészítéssel kapcsolatban (18 cikk). Időnként racionalizálási kérdések vetődnek fel és vitatódhatnak meg (a kiskönyvtárak, azaz a rendszer elaprózódásának problémája, „más házatájának” meglatogatása s belőle következtetések levonása stb.).

- A könyvtári munkaformák közül mindvégig az állománygyarapítás iránt nyilvánult meg a legélelkebb érdeklődés. Csak hogy amíg az első évkörben jórészt elemi leltározási problémákról volt szó, a harmadikban már a gyarapítás és az állomány kezelésének minőségi összetevőiről (szelektivitás, apasztás stb.). Érdekes az olvasószolgálati (elemi) kérdések visszaszorulása, s ez megítélésem szerint a különféle tájékoztatási szolgáltatások „fogyasztásának terjedésével – és az MKT-ban való „képviseletük” megerősítésével – hozható összefüggésbe.

A tájékoztatási blokk

A 2. táblázatból a „tájékoztatási ágazat” (hadd jegyezzem meg, az MKT egész élete folyamán vegyesen és szinonimaként használta a dokumentáció, a tájékoztatás,

és a szakirodalmi tájékoztatás, az információ megjelöléseket) képviseltségéről alkothatunk magunknak képet.

A második táblázatból a következőket emelem ki a t. olvasó számára:

- A harmadik időszakban határozottan „felfut” a lapban a tájékoztatási témák szerepeltetése. A második időszaki visszaesés nagyrészt látszólagos (részben az ekkor megjelent kevesebb cikk miatt, részben a „közös ügyek” csoportban tárgyalandó tájékoztatási összetevő „odabúvása” következtében alakult ki).
- Az ágazati tájékoztatás iránti intenzív érdeklődés kvadrál azzal a korábbi megállapítással, hogy az OMK a könyvtári törvényerejű rendelet megjelenése után nagy súlyt helyezett létrejöttére (ez különféle előképződmények átszervezése, összevonása és megerősítése révén történt meg) és „szárbaszökkenésére”.
- A műfajok szerinti tájékoztatási mezőny az MKT életének utolsó harmadában a legerőteljesebb és a legkiteljesedtebb: korábban nem vagy csak alig képviselt műfajok jutnak ezáltal „publicitáshoz”, a szemlélet, a szükségletek és a lehetőségek tágulásának megfelelően.

Tájékoztatási tárgyú cikkek az MKT-ban

Témakör	A megjelent cikkek száma			
	1954–1956	1957–1959	1960–1962 között	Összesen
1. Tájékoztatás szintek szerint				
• országos rendszer	–	1	3	4
• ágazati	3	3	13	19
• K+F vagy tervezőintézeti	1	3	2	6
• vállalati	5	4	6	15
1. Összesen	9	11	24	44
2. Tájékoztatás műfajok szerint				
• bibliográfiai	1	5	1	7
• film	–	–	1	1
• fordítás	3	–	4	7
• kiállítás	4	1	7	12
• műszaki propaganda	3	1	7	12
• szabadalmi	1	–	3	4
• vegyes kiadványi és szolgáltatási	16	9	12	37
2. Összesen	28	16	36	80
3. Tájékoztatáselmélet	–	–	1	1
1+2+3. Összesen	37	27	61	125

A „közös ügyek”

A 3. táblázat adatai nem a k.u.k. Monarchia „közös ügyeinek” folyamatos kínosságára akarnak emlékeztetni, hanem arra, hogy az MKT-ban a könyvtárosokat és a tájékoztatókat egyaránt érdeklő témák az idők előrehaladtával egyre gyakrabban szerepelnek, s ezáltal a két testvér-szakmát egyként ösztönzik a bennük való előrehaladásra.

A harmadik táblázatból a képzési kérdések folyamatos szinten- és színén tartása, valamint minden más kérdéskör iránti érdeklődés szinte töretlen élénkülése tűnik ki. Itt némely témakör (2–6.) elméleti komponenseket is hordoz.

A technikai témakör megoszlását nézve, szembevetünk a könyvtárépítési-berendezési, a raktározási-tárolási kérdések iránti lanyha érdeklődés. Egyébként az első harmadban és a harmadikban írt cikkeket „tárgyak komolyságát” illetően össze sem lehet hasonlítani. Az MKT-ban megjelent első technikai jellegű cikk a tapperal végzett stenciles cédulásokszorosítást próbálta népszerűsíteni, az utolsó egy korszerű mikrokártya leolvasót

ismertetett [25]. Végül: a számítógép is megjelenik mint önálló cikk-téma.

Kitekintés külföldre

Egy kis ország semmiképp sem nélkülözheti a külföldi tapasztalatokat: annak megnézését-megvizsgálását, mit tudnak és miként munkálkodnak ott. Az MKT-ban megjelent külföldi – tanulmányúti – kitekintésekről, a tájékoztatási szakma javára billenő mérlegéről és az efféle közlemények szerencsés felfutásáról a 4. táblázat rajzol képet.

„Kassza” kommentár nélkül

Kommentár nélkül teszem itt közzé – az 5. táblázatban – az MKT cikk-termésének teljes, három harmadra bontott statisztikáját, feltüntetve benne az egyes adatok %-os részarányát részint egy-egy évkör terméséhez, részint a teljes terméshez képest. Az olvasó ellenőrizheti belőle a visszatekintésben található állítások igaz vagy nem igaz voltát.

3. táblázat

Közös érdeklődésre számot tartó cikkek az MKT-ban

Témakör	A megjelent cikkek száma			
	1954–1956	1957–1959	1960–1962 között	Összesen
1. Képzés	6	4	5	15
2. Kiadványfajták (tipológia)				
• folyóirat	3	8	4	15
• keresk. forgalomba nem kerülő kiadványok	–	–	1	1
• kutatási jelentések	–	–	4	4
• vállalati irodalom	–	5	2	7
2. Összesen	3	13	11	27
3. Könyv- és folyóiratkiadás (Műszaki Könyvnapok)	2	4	7	13
4. Osztályozás-Indexelés (ETO)	3	2	9	14
5. Szabványosítás	2	1	2	5
6. Szakmai terminológia	1	–	4	5
6. Összesen	8	7	22	37
7. Technika				
• gépi fordítás	–	–	1	1
• gépi lyukkártya	–	–	3	3
• könyvtárépítés-berendezés	1	1	1	3
• könyvtárgépesítés általában	1	–	1	2
• mikrofilm	1	–	2	3
• résllyukkártya	–	–	1	1
• raktározás-tárolás	–	–	2	2
• reprográfia-sokszorosítás	2	–	6	8
• számítógép alkalmazása	–	–	1	1
7. Összesen	5	1	18	24
1–7. Összesen	22	25	56	103

4. táblázat

Külföldön szerzett tapasztalatok az MKT-ban

Témakör	A megjelent cikkek száma			
	1954–1956	1957–1959	1960–1962 között	Összesen
Szakkönyvtárak	2	2	–	4
Tájékoztatási intézetek	–	3	6	9
Tájékoztatási rendszerek	–	3	6	9
Tájékoztatási szervezetek (FID és UNESCO is)	–	2	6	8
Összesen	2	10	18	30

Összesített táblázat az MKT cikkeinek tematikai megoszlásáról

Átfogó tárgykör	1954/6	Évkör cikkeinek %-ában	1957/9	Évkör cikkeinek %-ában	1960/2	Évkör cikkeinek %-ában	Összesen	Az összes cikk %-ában
1. Könyvtári-könyvtár ügyi	74	54,4	46	41,8	89	39,2	209	44,1
2. Tájékoztatási	37	27,2	27	23,7	61	26,9	125	26,3
3. „Közös ügyek”	22	16,2	25	22,7	56	24,7	103	21,8
4. Külföldi kitekintés	2	1,5	10	9,1	18	7,9	30	6,3
5. Táblázatokban nem szerepelt cikkek (MSZMP, főhatóságok, METESZ)	1	0,7	3	2,7	3	1,3	7	1,5
Összesen	136	100,0	110	100,0	227	100,0	474	100,0
Az összes cikk %-ában	28,7	—	23,3	—	48,0	—	100,0	—

Hivatkozások*

- Csak az MKT-évfolyamokban:
[GYÖRE PÁL] (-e -1): A „Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója”
Megjegyzések és javaslatok = 1958. 4. sz. p. 48–53.
FARAGÓ Lászlóné: Hogyan tovább? = 1959. 3. sz. p. 1–2.
CZELLÁR Ferenc: Statisztikai áttekintés a „Műszaki Könyvtárosok Tájékoztató”-jának első öt évfolyamáról = 1959. 1. sz. p. 34–38.
BALÁZS Sándor: A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója külföldön = 1961. 2. sz. p. 45–51.
- GERGELY Marcel: Az OMK műszaki-könyvtári tanfolyama = 1955. 3. sz. p. 30–32.
- BALÁZS Sándor: A szakkönyvtáros munkaverseny eredményei = 1954. 1. sz. p. 6–8.
1954. 1. sz. p. 11. (Híryanag.)
- BALÁZS József: Műszaki könyvtár az üzemi kollektív szerződésben = 1954. 2. sz. p. 8–9.
- HEGYI Nándor: Harc az irodalom alapján kidolgozott újítások felderítéséért = 1955. 3. sz. p. 32–35.
- HERNÁDI Sándor: A műszaki információ fejlődése és feladatai a kohó- és gépipar területén = 1955. 5. sz. p. 5–6.
- JÁNSZKY Lajos: A műszaki dokumentáció a termelési szolgálatban = 1955. 4. sz. p. 1–6.
- BENEDEK Jenő: Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története, 2. rész. Bp. OMIKK, 1983. Szorosabban véve: p. 41–47, tágabban: p. 17–178.
- POVÁRNY Jenő: Beköszöntő = 1954. 1. sz. p. 1–2.
- SZEKERES Pál: Tizenöt év eredményei és tanulságai = 1960. 2. sz. p. 1–3.
- DÚZS János: A műszaki propaganda fejlesztésének néhány alapvető kérdése = 1961. 1. sz. p. 45–53.
- RAABE, H.: A dokumentáció fogalmának tisztázásához = 1954. 2. sz. p. 3–5.
- GYÖRE Pál: Könyvtár, szakkönyvtár, dokumentáció (Bibliotéka és dokumentotéka) = 1960. 1. sz. p. 19–27.
- JÁNSZKY Lajos: A nemzetközi Dokumentációs Szövetség = 1957. 4. sz. p. 22–25.; illetve még ugyanő: 1960. 5. sz. p. 22–26.; 1961. 6. sz. p. 4–9.; 1962. 6. sz. p. 35–41.; továbbá: a lap FID/hírek rovata.
- POLZOVICS Iván: A tárgyszavas témafigyelés = 1955. 5. sz. p. 10–15.
ugyanő: A témafigyelés szervezési kérdései és gyakorlati működése... = 1955. 7. sz. p. 34–42.
ugyanő: Néhány szó a „Műszaki-Gazdasági Tájékoztató” rendeltetéséről és műfaji sajátosságairól = 1960. 4. sz. p. 14–22.
ugyanő: A műszaki könyvtárak és a dokumentáció feladatai a 2. ötéves tervben = 1961. 1. sz. p. 1–15.
ugyanő: Dokumentáció és műszaki propaganda = 1961. 2. sz. p. 25–38.
ugyanő: Dokumentációs házikiadványok a hálózatban = 1961. 2. sz. p. 15–19.
- DARABOS Pálné: A Műszaki Könyvtárügyi Tanácsról = 1958. 4. sz. p. 36–39.
- JÁNSZKY Lajos: A dokumentációs munka továbbfejlesztése. A második ötéves terv sikeréért. = 1960. 1. sz. p. 1–8.
- Az Egyesült Izzó műszaki információs osztályának munkája. = 1955. 3. sz. p. 20–24.

* Ahol nincs külön forrásmegjelölés, ott maga az MKT (Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója) a forrás.

20. TÓTH János: Műszaki dokumentáció a Mélyéptervben = 1955. 7. sz. p. 24–30.
21. KÁTAI Miklós: A Könyvüipari Minisztérium információs csoportjának munkája = 1958. 2. sz. p. 43–53.
 SPERLÁG Sándor: Az Építészeti Dokumentációs Központ gyorsfigyelő szolgálata = 1959. 2. sz. p. 47–49.
 CSENDES Béla: Dokumentáció, közlekedési dokumentáció, autóközlekedési dokumentáció = 1960. 6. sz. p. 41–51.
 KORBULY Sándor: Cipőipari dokumentáció Magyarországon = 1961. 2. sz. p. 68–72.
 GYÖRE Pál–MOLNOS Lipót: A műszeripari dokumentáció és tájékoztatás forrásai = 1961. 4. sz. p. 3–27.
 FALVAI Alfréd: Dokumentációs tevékenység a cukoriparban = 1961. 5. sz. p. 33–35.; 1962. 6. sz. p. 51–57.

FUTALA Tibor: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás c. folyóirat 30 éve. Első rész: Kilenc évfolyam a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója címen

A TMT 1983-ban fejezte be 30. évfolyamát. Első kilenc évében Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója címen jelent meg. Elsősorban módszertani cikkeket közölt könyvtárügyi-könyvtári, tájékoztatói és a két szakmát kölcsönösen érdeklő témakörökből. A tájékoztatói témák fokozatosan tért hódítanak a lapban. Ezt fejezi ki, hogy a lap 1963-tól mostani címét veszi fel. A visszaemlékezés szerzője ismerteti a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója létrejöttének történeti és szakmatörténeti körülményeit, majd közli a lap változásának-fejlődésének legfontosabb adatait. Végül a benne (9 év alatt) összesen megjelent 474 cikk-tanulmány tematikai megoszlásáról közöl részletes adatokat.

FUTALA, T.: 30 Jahre der Zeitschrift Wissenschaftlich-Technische Information. Erster Teil: Neun Jahrgänge mit dem Titel Information für Technische Bibliothekare

Das Jahr 1983 ist der 30. Jahrgang der Zeitschrift Wissenschaftlich-Technische Information. Der Titel der Publikation war anfangs „Information für Technische Bibliothekare“. Damals wurden vorallem methodologische Arbeiten über das Bibliotheks- und Informationswesen und beide Sachgebiete gemeinsam betreffende Themenkreise veröffentlicht. Die Arbeiten über Information nahmen nach und nach einen immer grösseren Teil ein. Dies drückt sich darin aus, dass die Publikation seit 1963 ihren gegenwärtigen Titel trägt. Der Autor des Rückblicks berichtet über die geschichtlichen und fachhistorischen Umstände der Entstehung der Zeitschrift. Sodann werden die wichtigsten Daten der Aenderungen und der Entwicklungsgeschichte der Publikation angegeben. Schliesslich folgen ausführliche Angaben über die thematische Verteilung der bisher erschienenen insgesamt 474 Arbeiten.

- GYÖRE Pál: A műszaki tájékoztatás és propaganda szervezése a kohó- és gépiparban = 1961. 5. sz. p. 40–50.
 ugyanó: A KGM Műszaki Tájékoztató és Propaganda Intézet mint a kohó- és gépipari tájékoztatás és propaganda központja = 1962. 4. sz. p. 47–54.
22. ZIRCZ Péter: Műszaki egyetemen – műszaki tájékoztatás = 1962. 5. sz. p. 52–54.
23. DARABOS Pálné: Könyvtárügyünk forradalmi öröksége = 1959. különsz. p. 3–20.
24. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. Összesített mutató 1954–1973. Bp. [1974.] Házisoksz. p. 115.
25. HEGYI Nándor: Sokszorosítás itatóssal = 1954. 2. sz. p. 5.
 BARABÁSI Rezső: Egy korszerű mikrokártyalapleolvasóról = 1962. 4. sz. p. 55–62.

FUTALA, T.: 30 years of the Hungarian Journal Scientific and Technical Information (TMT). Part 1: Nine volumes under the title of Bulletin of Technical Librarians

The journal TMT concluded its 30. volume in 1983. In the first 9 years it appeared under the title of Bulletin of Technical Librarians. It published primarily papers on librarianship, on documentation and on topics common to both professions. The scientific and technical information field has grown continuously in the journal which is expressed by its present title. The author describes the history and circumstances of the appearance of Bulletin of Technical Librarians, and gives an overview of its changes and development. Finally, he presents detailed data on the distribution of the 474 papers and studies published by the journal during its 9-year existence.

ФУТАЛА, Т.: Журналу „Научная и техническая информация” 30 лет. Часть I: Девять лет издания под названием „Вестник технических библиотекарей”

В 1983 году заканчивается 30-ый год издания журнала „Научная и техническая информация” (TMT). Первые девять лет выпуска журнал издавался под названием „Вестник технических библиотекарей”. В первую очередь в нем печатались методические статьи по библиотечному делу и по информации, а также по тематике, взаимно интересующей обе специальности. Темы по информации постепенно завоёвывают себе приоритет в журнале. Это находит отражение в том, что с 1963 года журнал приобретает новое название. Автор статьи описывает историю и условия возникновения журнала „Вестник технических библиотекарей”, затем сообщает наиболее важные данные о его развитии. Наконец, приводятся конкретные данные о тематической направленности 474 статей, опубликованных в журнале.